

EN FLICKA ÄR DÖD

Allt verkade vara som vanligt.

Den misstänkte mördaren var en man, offret en kvinna och mordet ägde rum i den förres bostad. De kände varandra. Han var berusad. Han greps på brottsplatsen. Han var känd av polisen och av de sociala myndigheterna: av polisen för att de redan gripit honom flera gånger, av "soss" för att de betalat ut hans socialbidrag. Han var tidigare dömd för våldsbrott, flera gånger, om än inte för att ha dödat någon. Under en längre tid hade han levt i samhällets utkant, ty han saknade arbete, drack för mycket (fastän han inte borde dricka alls), drev omkring utan mål och mening. I ett par psykiatriska undersökningar hade man konstaterat att han led av psykiska problem; av "en personlighetsstörning med narcissistiska, borderline och antisociala personlighetsdrag", som det heter i en av dem. Mordet var, enligt tidningarna, synnerligen brutalt; mordvapnet en kniv. Bostadsområdet där det ägde rum, väster om järnvägen, i den del av Västerhaninge som i folkmun kallas "Svarta kärret", är ett sådant varifrån människor flyttar så snart de får chansen.

Alltså ingenting utöver det vanliga, ingenting annat än ett exempel som kunde ha varit hämtat ur en kursbok i rättspsykiatri eller kriminologi; en tragedi endast för offren och de anhöriga, för vännerna och för den misstänkte. Dagarna efter mordet och den grova våldtäkten på Tungelstavägen 31 B i Västerhaninge sista fredagen i maj fyllde tidningarna i med detaljer som fulländar scenariot: Kroppsbyggare.

Anabola steroider. Rohypnol.

Jaha.

Fast allt var ändå inte riktigt som vanligt.

Mordoffret var ovanligt ung, bara tolv år gammal. Också den misstänkte mördaren var relativt ung; han har fyllt tjugosju nu i sommar. Den som får se ett foto av honom, ett foto taget för alls inte länge sedan, tror först att det föreställer någon annan än den person de nyss läst om, för den unge mannen på fotot ser snygg och trevlig ut, lång och stilig, ler vänligt in i kameran. Muskelös men inte välpumpad. Välkammad. Välklädd. En god vän, som känt honom sedan grundskolan, ombeds att karakterisera honom och hon börjar med att säga (där hon sitter i sin och sin

pojkväns smakfullt möblerade lägenhet, i ett bostadsområde av en helt annan karaktär än den där mordet ägde rum):
- Jättesnygg. Charmerande. Rolig. Snäll.

Han växte upp öster om järnvägen, först i en bostadsrättslägenhet på Solhemsvägen, därefter flyttade familjen till en villa inte långt därifrån. Pappa arbetade som fastighetsköpare, mamma städade men avancerade så småningom till arbetsledare. En syster föddes strax innan han skulle fylla två, och de har alltid stått varandra nära. Föräldrarna var unga, såg bra ut, var allmänt omtyckta. De var den sortens föräldrar om vilka man inte kan säga något annat än att de engagerade sig i sina barn: skjutsade och hämtade, deltog på föräldramöten och kvartssamtal (ofta tillsammans), alltid ville veta var barnen befann sig, och med vilka de umgicks. (Kanske framför allt ville mamma veta det.) Några problem var det ingen som noterade, annat än att huvudpersonen i den här berättelsen – vi kan kalla honom A – knappast visade något större intresse för skolan och lämnade högstadiet med ett nödrop. Hans intresse vette i en annan riktning.

Motorcross var A:s stora intresse. Han hade kört sedan han var stor nog att grensla en motorcykel, visat talang på träningarna och snart börjat tävla med viss framgång – och med pappa och mamma i publiken. ("Mycket satsades på honom när han var liten – mer än på system", säger vännen från grundskolan.) Först efter föräldrarnas skilsmässa – A skulle fylla arton – tycks han ha slutat komma på träningarna. Det är möjligt att det berodde på att föräldrarna inte längre hade råd att underhålla sonens allt annat än billiga hobby.

Även om hans skolgång lämnade en del övrigt att önska var A ingen stökig elev. Han utmärkte sig över huvud taget inte, lämnade knappt några avtryck alls. Hans klassföreståndare i högstadiet, som är känd som en ytterst kompetens och engagerad lärare, minns honom knappt. Han minns föräldrarna, han känner igen hans namn, men hur han än anstränger sig lyckas han inte framkalla ett ansikte, en karaktär, en enstaka händelse förknippad med A.

Fast det hände något i nian, på vårkanten, som gjorde att omvärlden för första gången tog notis om att allt inte riktigt var som det borde vara. Det var en lördag. Det var fest hos en kompis. Han hade kommit att tillhöra ett stort gäng, både killar

och tjejer, som träffades efter skolan, fikade och snackade, också – ibland, vissa helger – drack alkohol. Den här lördagen drack A sig mer berusad än någon annan i gänget, vilket inte heller det tillhörde ovanligheterna – vid sådana tillfällen hände det att han hoppade upp på ett bord och strippade; det hände också att han lackade ur, kom i bråk, om än aldrig så farligt att det inte kunde lösas – men den här gången var han fortfarande full när han hämtades hem från festen. Föräldrarna hade aldrig sett honom i det skicket. De pressade honom, ansatte honom med frågor, och A fick ett raserianfall. Han ska ha slagit sönder ett par fönsterrutor och kommit i handgemäng med sin pappa innan någon ringde polisen, som körde honom till akutintaget på Maria Ungdom och där skrevs han omedelbart in för tillnyktring, avgiftning och föräldrasamtal. A var då femton.

Med Maria Ungdom skulle han, i perioder, ha kontakt i mer än fyra år.

Varje gång han kom dit kom han dit i polisbil, någon gång i sällskap med sin mamma. Varje gång hade besöket föranletts av att han bråkat, hotat, slagits – med en kroggäst, en vakt, poliser. Varje gång var han höggradigt berusad.

Varje gång hade kontakten med Maria Ungdom avslutats på hans eget eller föräldrarnas initiativ.

När Maria Ungdom till sist släppte taget var man allt annat än tillfredsställda med vad som uppnåtts, vilket uttrycktes så här i ett PM till frivården hösten 1999:

Den öppenvårdsbehandling som givits på MU är inte tillräcklig. (A) behöver "redskap" som påminner och hjälper honom att vara nykter under en lång tidsperiod, flera år. Vår uppfattning är att det kan han få genom att gå in i ett kvalificerat AA-program, på institution eller intensiv dagverksamhet, med efterföljande deltagande i AA-grupper.

Så blev det inte.

Det blev så här:

- o Tre månaders fängelse för misshandel. (Dom 15/9-99.)
- o Tre månaders fängelse för olaga hot. (Dom 17/3-00.)
- o En månads fängelse för narkotikabrott. (Dom 26/2-01.)
- o Dagsböter för olovlig körning. (Dom 12/4-01.)
- o Två års fängelse för grov misshandel, misshandel, olovlig körning, grovt rattfylleri. (Dom 17/12-01.)

o Dagsböter för olovlig körning. (Dom 27/1-04.)

o Skyddstillsyn med samhällstjänst och föreskrift om nykterhetsvårdande och psykiatrisk behandling för olovlig körning, grovt rattfylleri och narkotikabrott. (Dom 30/6-04.)

o Skyddstillsyn med samhällstjänst för grovt rattfylleri och olovlig körning. (Dom 22/6-05.)

Ett halvår innan Maria Ungdom skrev sitt bekymrade PM hade domstolen i Handen dömt honom till skyddstillsyn med samhällstjänst för att han hotat döda sin gravida flickvän och slagit till en kompis, en ung kvinna, som gått emellan och försökt avstyra bråket.

Samma år, i oktober, blev han av med körkortet.

Hans problem kan formuleras på många sätt, men här är några sätt det har formulerats på genom åren:

När han dricker så blir han aggressiv och får hjärnspöken. (*Ur förhör med f.d. flickvän.*)

(A) behöver – förutom ett väl strukturerat behandlingsprogram (...) gå i regelbunden samtalsterapi hos psykolog för att bearbeta sin inneboende ilska, som ibland – i kombination med alkohol är rent livsfarlig. (*Ur yttrande från kontaktperson på Maria Ungdom.*)

Syftet med kontakten har varit att ge (A) möjlighet att bearbeta sin inneboende ilska som i kombination med alkohol visat sig få allvarliga konsekvenser. (*Ur yttrande från frivården.*)

Han har sedan tidiga tonåren ett alkoholmissbruk och en i samband med alkohol svårhanterlig aggressivitet och våldsamhet. Han har under senare år dessutom en tilltagande psykisk ohälsa med nedstämdhet och självmordstankar. (*Ur rättspsykiatrisk undersökning.*)

Ett återkommande problem är den starka aggressivitet med impulskontrollförlust som (A) uppvisat vid alkoholpåverkan och som vid flera tillfällen slutat med våldsamhet. (*Ur rättspsykiatrisk undersökning.*)

Faderns sambo, som är sjuksköterska, tog då över ansvaret gällande (A:s) Antabusmedicinering, efter beslut i samråd med socialtjänsten. En remiss skickades till Moringen – ett stödteam för personer som på grund av psykiska besvär och missbruksproblem har ett komplex vårdbehov.

(Ur yttrande från frivården.)

Det är sex år mellan den första och sista utsagan; den första gjordes i mars 1999, den sista i juni 2005. Den sista gjordes med anledning av att han gripits av polis i sin flickvans Mitsubishi, berusad och fullproppad med bensodiazepiner (framför allt Stesolid) som han dagarna dessförinnan fått på Danderyds sjukhus, avdelning 40, vilket är en psykiatrisk avdelning. De två polismän som grep A hade ett visst besvär innan de lyckades lugna ner honom. (En batong var framme men användes aldrig.) I stället för att köra honom till stationen, och en cell, körde polismännen honom till S:t Görans psykakut. Det var hans eget önskemål, och polismännen hade inget att invända.

Att poliser skjutsar personer mellan psykiatriska avdelningar och akutintag, alltså fungerar mer som ambulanspersonal än som polismän, verkar numera tillhöra vanligheterna.

A har långtifrån förnekat sina problem.

I ett samtal med en handläggare inom frivården säger han redan våren 1999, han är då nitton år, att han har "allvarliga problem" i sitt förhållande till alkohol och att han inte borde dricka över huvud taget. (Det kan gå, säger han, sex-sju månader utan att han dricker en droppe men så börjar han dricka, först försiktigt, sedan mer och mer, och till sist är han uppe i tio-femton starköl på en kväll.) Ett par år senare säger han till en psykiater att han ofta blir, som han uttrycker det, "galen" då han dricker. Han har ju slagit sina vänner, han har slagit sin före detta flickvän, han har slagit sönder sin lägenhet, han har satt sig bakom ratten och kört. När A närmare ska försöka beskriva vad det är som händer säger han att det *svartnar* för honom. Han vet inte vad han gör. Efteråt minns han mycket lite av vad som hänt.

Ett par månader tidigare, sent en höstkväll, har han och en äldre kompis – som också har alkoholproblem – attackerat en ung kvinna som står och väntar på bussen, sedan överfallit ett gift par ute på sin kvällspromenad och därefter en man i sextioårsåldern som är på väg hem tillsammans med sin hustru efter att ha missat bussen. Allt sker

inom loppet av en timme. Ingen av de angripna känner angriparna, tilltalar dem, är över huvud taget medvetna om deras existens förrän de kommer rusande ut ur mörkret. A har, enligt egen utsago, timmarna dessförinnan druckit tio starköl, lika många groggar samt "en del shots".

En god vän, som skjutsat de båda förövarna samma kväll, berättar i ett polisförhör att han tagit fram en bogserlina ur bagageluckan för att binda A om det skulle behövas – för han vet ju att A kan "bli 'skogstokig' när han dricker".

En annan god vän berättar – det har gått två månader sedan mordet och han har fortfarande så svårt att ta in det som hänt, förstå hur det kunde hända – att när han första gången träffade A fick det bestämda intrycket av en blyg och snäll kille.

– Jävligt tillbakadragen.

Även sedan han kommit närmare A skulle han känna honom som en ung man som inte tar någon större plats i tillvaron, inte hävdar några bestämda åsikter alls. *Mjäkig* är ett ord han använder. Men han skulle också lära känna A som en kille som när han fått i sig några starköl blev pratglad, rolig, kunde dra de mest underhållande rövarhistorier. Det var trevligt att ha med A på fester.

Så småningom kom också en annan sida fram, en sida som denne kompis hade hört talas om – han visste att A suttit inne för misshandel – men haft svårt att tro på. Han var med en kväll när A överföll en kompis med flera knytnävsslag, han försökte ingripa, men mötte A:s blick och förstod att bäst var att backa undan och ur. Här fanns ingenting han kunde göra annat än att hålla sig på avstånd.

– Det är just ögonen.

Sedan dess har de bara stött på varandra någon gång nere "på byn".

– Han såg ut som vanligt. Välvärdad, mån om utseendet. Trevlig.

En annan person, som stått A närmare än så, säger om det hon har varit med om några gånger sedan A druckit, och han "flippat ur":

– Hans ögon blir skitkonstiga. Det är en annan person. Det är inte A. Hela hans ansikte... *försvinner*. Jag kan inte förklara det på annat sätt. Det är liksom helt utbytt. Det är svårt att förklara, men då är det kört. Då är det ingen idé att göra nånting.

Redan våren 1999, inför den första domen – då han hotat att döda sin flickvän och slagit den kompis som försökt avstyra bråket – förespråkar frivården i ett yttrande

till domstolen att A behöver "en längre tids regelbunden samtalsterapi för att bearbeta sin aggressivitet, samt ingå i ett strukturerat behandlingsprogram med tonvikten lagd på alkohol, dess problematik och skadeverkningar". A döms till skyddstillsyn med samhällstjänst; dessutom ska han underkasta sig behandling "som frivården i samråd med Maria Ungdom finner lämplig". En antabusbehandling påbörjas, avslutas och återupptas innan året är till ända. Han deltar i samtalsterapi på Maria Ungdom. Han sköter sina åligganden, kommer när han ska komma och svarar artigt på frågor, men psykologen tycks ha svårt att nå fram till honom, och A:s föräldrar tycker inte att samtalen leder någonstans.

Det är oklart vad A tycker.

I september får han sin första fängelsedom, därför att han ett par veckor tidigare överfallit och slagit ner en gäst på sin mammas bröllop – "Misshandeln av (...) måste anses som ytterst rå", heter det i domen – men sedan hinner han bara vara fri i några månader innan det är dags för nästa fängelsedom – den här gången för att på nytt ha hotat döda sin flickvän, nu också deras gemensamma tio månader gamla son.

Förändrar fängelsevistelserna honom? Det enda vännerna noterar är att han lärt sig att inta anabola steroider, ett missbruk som ska komma och gå under åren som följer. Någon gång vid denna tid görs en utredning av A:s vårdbehov, en utredning utförd av en psykiater knuten till socialtjänsten i Haninge, men det är oklart vad den utmynnar i. En placering vid institution anses emellertid alltför "ingripande", såsom det uttrycks i ett yttrande från frivården, eftersom A "trots allt lever under ordnade, om än sköra, sociala förhållanden". (Maria Ungdom förordar vid samma tid något större krafttag: "ett kvalificerat AA-program, på institution eller intensiv dagverksamhet, med efterföljande deltagande i AA-grupper.") A själv vill för allt i världen inte in på någon institution, inte heller vill föräldrarna att han ska hamna där.

Nu verkar det inte bli så mycket över huvud taget, varken av det ena eller andra. A får ett arbete på en bilverkstad och sköter det. Den samhällstjänst han dömts till, på Haninge brandstation, sköter han också utan anmärkning. Han håller kontakt med sin övervakare, kommer när han kallas till frivårdsinspektören. Men hans flickvän, sonens mor, kommer snart att lämna honom.

När frivården nästa gång ombeds att yttra sig över A, i februari 2001, är det för att man hittat fem gram GHB hemma hos honom och det sedan han tagit en överdos av drogen, tuppats av och med nöd och näppe räddats till livet på Södersjukhuset.

Frivårdsinspektörerna tycker egentligen inte att det finns något att anmärka på vad gäller A:s leverne och förordar skyddstillsyn med samhällstjänst, fast domstolen dömer honom till en månads fängelse.

Samma vår grips han för andra gången på kort tid bakom ratten utan körkort, sedan en tredje gång, han döms till böter, han grips igen på hösten samma år för att inom loppet av en timme, och efter att ha hållt i sig tio starköl, lika många groggar samt "en del shots", tillsammans med en kompis ha attackerat fem för honom okända, nyktra och oförberedda personer, varav två är kvinnor. Den rättspsykiatriska undersökningen konstaterar att A visserligen har "en i samband med alkoholintag svårhanterlig aggressivitet och våldsamhet" men att han inte var psykiskt störd den där höstkvällen. Alltså döms han inte till psykiatrisk vård, eftersom han inte anses tillräckligt sjuk; däremot betonar de som undersökt honom att A:s alkoholproblematik är *behandlingskrävande* och föreslår att han under tiden i fängelset och därefter "blir föremål för någon form av motiverande behandling och uppföljning".

Nej, det tycks inte ha blivit så mycket av den saken heller, mer än att A får ännu en övervakare att träffa, ännu en frivårdsinspektör att besöka - efter frigivningen från fängelset - och dessa kontakter sköter han som vanligt utan anmärkning. Han skaffar ett nytt jobb, för han har blivit av med det gamla. Han bor tillsammans med en ny flickvän. Så när frivården i april 2004 ombeds att ännu en gång yttra sig över A, eftersom han ännu en gång har gripits av polis, ännu en gång kört rattfull, fortfarande utan körkort - fast den här gången under prøvotiden efter frigivningen; nu också haschpåverkad - skriver frivårdsinspektörerna Anette Bergholm och Anna Arenskog att ingenting framkommit som ger dem anledning att betvivla A:s egna uppgifter om att han bara druckit alkohol några få gånger under övervakningstiden, bara röker hasch någon gång var tredje månad, och att det därför vore lämpligt med en ny övervakning, kanske i kombination med samhällstjänst.

(A) är införstådd i detta och ställer sig positiv till såväl övervakning som samhällstjänst.

Han har gripits bara några timmar efter det att tingsrätten dömt honom till böter för att några månader tidigare ha kört bil utan körkort, också den gången i den nya fästmöns bil. Nu greps han efter att ha varit oförmögen att hålla kvar bilen på vägen, sittande bakom ratten i diket, med rusande motor. När han greps ska han inför de båda polismännen ha hållit ett kort försvarstal över sitt sätt att leva: ingen ska hindra honom från att röka hasch, han ska fortsätta med det och tids nog ska han få tillbaka sitt körkort.

Den dom som därefter faller, i juni 2004, innehåller föreskrift om nykterhetsvårdande och psykiatrisk behandling. Fem månader senare upprättas en vårdplan. Då har han själv redan sökt hjälp inom psykiatrin. Han har lagts in efter hot om självmord, efter att ha både druckit alkohol och stoppat i sig lugnande tableter. Vid ett annat tillfälle har polisen skjutsat honom till S:t Görans sjukhus, till psykakuten, varifrån han flyttats till Danderyd, där han skrivits in på en psykiatrisk avdelning med stöd av lagen om psykiatrisk tvångsvård, LPT. Sex dagar senare har han skrivits ut, och dagen efter utskrivningen har han satt sig i en bil, bakom ratten, berusad av alkohol och fullproppad med bensodiazepiner, men inte kommit så långt innan polisen lyckats få stopp på honom.

Dagen före julafton skrivs han än en gång in på Danderyd, stannar några veckor. Han har försökt ta livet av sig, skurit sig i båda handlederna, men försöket måste betecknas som tafatt. När han ombeds beskriva sitt sinnestillstånd talar han om en "tomhetskänsla".

Enligt den vårdplan som upprättats ska han besöka Beroendecentrum i Haninge tre gånger i veckan, vilket han gör. Där får han Antabus och psykofarmaka. Han får visst tala med någon. Han lämnar urinprov. Han säger att han bestämt sig för att inte återfalla i sitt gamla beteende. I juni 2005 bedömer frivårdsinspektör Carola Ahlinder att A "har gjort stora förändringar gällande sin livssituation och att hans psykiska hälsa har väsentligt förbättrats". Han behöver, skriver hon, "stöd" och "kontroll" för att inte bryta "den positiva utveckling han åstadkommit".

Vårdplanen har också den ett slut. Övervakningen upphör. Han har flyttat ihop med en ny kvinna, som är några år äldre än han och som har en snart tonårig dotter och

som hans föräldrar är glada att han träffat – och varannan helg har han sin son, som hunnit fylla sex, hos sig - men periodvis dricker han kraftigt. Han fortsätter söka psykiatrisk hjälp. Första veckan i maj 2006 söker han upp Ankaret, den psykiatriska öppenvården i Haninge. Där lär han ha fått träffa ännu en psykolog, blivit lovad anti-depressiva mediciner. Receptet ska komma, men hade visst ännu inte kommit sista fredagen i maj.

Allt verkar ha varit som vanligt.

Anders Sundelin

Narkotikafrågan 4/2006